

ВПЛИВ АВТОРИТЕТУ ТРЕНЕРА НА СПОРТИВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕСЛЯРІВ-АКАДЕМІСТІВ

Проведено дослідження по оцінці психолого-педагогічній компетентності тренерів-веслярів, педагогічному спілкуванню зі спортсменами та вплив авторитету тренера на спортивну діяльність спортсменів-академістів. В дослідженні приймало участь четверо тренерів з академічного веслування з Херсону та четверо тренерів зі збірної команди України, які були різні за віком, кваліфікацією та робочим стажем і група спортсменів-академістів майстрів спорту та майстрів міжнародного класу, які займаються під їхнім керівництвом. Встановлено, що тренери більш за все віддані своїй справі, завжди зацікавлені у вирішенні своєї роботи як найкраще, по-справжньому захоплені своєю справою, орієнтуються на ділове співробітництво, можливість відстоювати свою думку в інтересах справи. Виявлено, що у деяких херсонських тренерів спільним недоліком у їхній викладацькій та тренувальній діяльності є зупинка саморозвитку, що значно впливає на результати спортсменів.

Ключові слова: авторитет, спортивна діяльність, веслярі академічної греблі, стиль керівництва, вольовий самоконтроль.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства спортом, на сучасному етапі, є складне, багатофункціональне і багатообразне явище соціальної реальності, що займає важливе, значиме місце в його фізичній і духовній культурі. Він направлений не лише на виявлення і уніфікацію людських можливостей, але і на суспільно-громадський розвиток особи, що займається фізкультурно-спортивною діяльністю.

Особливості діяльності тренера пов'язані, перш за все, з ціллю, що стоїть перед ним, – досягання його учнем високої спортивної майстерності в результаті багаторічних тренувань. Щоб зрозуміти психологічні особливості вдалої спортивної діяльності, необхідно розібратись в характері одного з важливіших її факторів – особистості тренера. Його уявляли то, як людину догматичну і грубувату, спрямовану виховати такі ж якості у спортсменів, що знаходяться під його началом, то, як невдачу з свистком на шії. В деяких випадках – це був би портрет мужнього лицаря з сильною волею і високими моральними принципами, здатного захищати своїх вихованців від лиха, підготувати до життя. Сформувати у них позитивні риси характеру і виховати стійкість діяльності [2].

З цієї точки зору особа тренера, його особові якості, психолого-педагогічна майстерність, культура поведінки і спілкування є значимими компонентами, що впливають на формування особи спортсмена. Особливо актуальний цей процес в юнацькому спорті, де починають закладатись і розвиватись не лише фізичні здібності юного спортсмена, але і його морально-етичні, естетичні і культурні якості. Це в свою чергу значною мірою допоможе у дорослому спорті, коли під час тренувань та змагань підвищується загальний рівень напруженості відносин тренера та спортсмена.

Спортсмен будь-якого рівня – від початківця до майстра високого класу – створює свої власні навички і тренуваність в умовах навантаження на нервову і фізіологічну системи. Високий рівень фізичної підготовленості можна досягти лише завдяки повному розумінню і взаємодії між тренером і спортсменом [5].

У зв'язку з цим авторитет тренера, що розуміється як соціальний складно структурований феномен, якісно характеризує систему стосунків зі спортсменом і детермінує ефективність рішення ним професійних завдань. Це є важливим чинником, що впливає на фізичний і духовний розвиток вихованця.

Великий вклад у визначення структурних компонентів, рівнів розвитку і принципів побудови авторитетних стосунків в психолого-педагогічній діяльності, у тому числі учбово-тренувальній, зробили як зарубіжні: М. Мосстон, Джон Лой, Джон Вуден, Баррі Хуссман, так і вітчизняні вчені: Р. Кричевський, А. Леонтєв, Г. Андреева, І. Волков, Ю. Коломійцев, І. Решетень, І. Андріаді, Е. Ільїн, Т. Петровська та ін. Автори відзначають, що авторитетні стосунки будуються на основі професійної компетентності і особових якостей вчителя, тренера, його ціннісних орієнтирів, а також на індивідуально-типологічних особливостях спортсменів [1,2,3,4].

Виходячи з того, що авторитет тренера – це особлива професійна позиція, що визначає його вплив на учнях і дає йому право приймати рішення, виражати оцінку, давати поради, найбільш сприятливим періодом формування його основ є процес професійної підготовки фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Майстерність тренера багато в чому визначається наявними у нього якостями, які надають своєрідність його спілкуванню з учнями, визначають швидкість і міру оволодіння їм різними уміннями.

Тренер повинен мати цілий комплекс моральних якостей гуманізмом, ввічливістю, чесністю, вимогливістю, оптимізмом і ін., оскільки моральне виховання учнів повинне базуватися не лише на словесній формі дії на них, але, раніше усього на особистому прикладі [4].

К. Д. Ушинський писав, що "вплив особи вихователя на молоду душу складає ту виховну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень" [6]. Тому виправдана думка, що існує серед педагогів, що особистий приклад – краща проповідь.

У зв'язку з цим важливою моральною якістю тренера є педагогічний оптимізм. Він включає доброту, чуйність тренера, його товариськість і доброзичливість, життєрадісність, почуття гумору, віру в учнів, в досяжність ними поставлених цілей, навіть якщо ці учні слабо успішні і з відхиленнями в поведінці: віра тренера примушує і учнів повірити у своє виправлення [2].

Комунікативні якості, до яких відносяться товариськість, ввічливість, доброзичливість і ряд інших, допомагають тренерів встановлювати контакт з учнями в процесі спілкування і тим самим сприяють успіху виховної роботи тренера. До цих якостей відноситься і педагогічний такт [3].

У тренерів з невеликим стажем, як показано Г. Бабушкіним, усі перераховані вміння недостатньо сформовані, проте найбільш розвинені комунікативні вміння. Гностичні, конструктивні і творчі вміння досягають піку сформованості при стажі 16-20 років. У тренерів із стажем більше 20 років краще всього проявляються організаторські вміння, а рівень прояву гностичних і конструктивних умінь знижується. З даних цього дослідження виходить, що вершини майстерності тренери досягають після 15 років роботи. Це підтверджується і тим, що найбільша ефективність роботи відзначається у тренерів із стажем 16-20 років. У тренерів із стажем більше 20 років ефективність роботи знижується. Очевидно, це є наслідком їх "вигорання", яке проявляється в емоційному виснаженні і зниженні самооцінки себе як професіонала і осіб [2].

Створенню тренерського авторитету заважає формальне положення деяких тренерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл, що складається стихійно у зв'язку з бригадним методом роботи. З найбільш сильними спортсменами працює при цьому методі тільки старший тренер. Це нерідко створює недовіру до професійної майстерності інших тренерів у тих спортсменів, які не потрапили в групу старшого тренера [4].

Мета дослідження: виявити позитивні якості тренерів з академічного веслування та силу їх впливу на спортсменів.

Результати дослідження. За останні три роки нами було проведено дослідження по оцінці психолого-педагогічній компетентності тренерів-веслярів, педагогічному спілкуванню зі спортсменами та вплив авторитету тренера на спортивну діяльність спортсменів-академістів. Ці дослідження проводились в три етапи. На першому етапі дослідження нами було проведено дослідження по оцінці психолого-педагогічної компетенції тренерів-веслярів.

В дослідженні приймало участь троє тренерів різних за віком, кваліфікацією та робочим стажем.

Дослідження проводилось на базі ШВСМ, а саме: жовтень-листопад, грудень-січень, лютий-березень. Протягом цих шести місяців нами було опрацьовано великий об'єм теоретичного матеріалу, проведено анкетування і на основі проробленої роботи зроблено висновки.

Протягом грудня-січня (2011-2012р.) нами було проведено анкетування тренерів-веслярів, з метою дослідити професійні знання та вміння. Також висвітлити психолого-педагогічну компетенцію.

На другому етапі роботи ми досліджували рівні спілкування тренерів-веслярів з їхніми вихованцями. В дослідженні приймало участь четверо тренерів з академічного веслування з Херсону та четверо тренерів зі збірної команди України, які були різні за віком, кваліфікацією та робочим стажем і група спортсменів-академістів майстрів спорту та майстрів міжнародного класу, які займаються під їхнім керівництвом.

В жовтні – грудні 2012 року нами було проведено дослідження по оцінці схильності до певного стилю керівництва тренерів за методикою Е. П. Ільїна.

Протягом січня-лютого 2013 року, нами було проведено анкетування тренерів – веслярів, з метою дослідити їхнє професійні знання та вміння. Також визначалася психолого-педагогічна компетенція та особливості спілкування зі спортсменами. У дослідженні приймали участь тренери збірної команди України та тренери Херсонського ШВСМ, різних за віком, статтю, кваліфікацією та робочим стажем, та спортсмени, які займаються під керівництвом цих тренерів.

У 2013-2014 році на завершальному, третьому етапі, було проведено узагальнення і апробацію попередньої роботи та зроблено дослідження щодо впливу авторитету тренера на спортивну діяльність веслярів-академістів.

За результатом експертної оцінки успішності спортивних керівників, які приймали участь у опитуванні було встановлено, що спільним недоліком у їхній викладацькій та тренувальній діяльності є зупинка саморозвитку, що значно впливає на результати спортсменів. Також потрібно зазначити, що у двох із трьох опитованих тренерів (ЗГУ та спеціаліст) виявлені слабкі навички керівництва, що дискримінує тренера як педагога в очах підлеглих. Недостатнє розуміння психології управлінської праці впливає на коефіцієнт корисної роботи спортсмена. Наприклад, під час тренувань, коли тренер вимагає від спортсмена високих результатів, навантажуючи вище норми може негативно впливати на здоров'я та самопочуття підлеглого.

За результатами опитування щодо визначення домінуючої соціальної спрямованості тренера, як спеціаліста було виявлено що:

– у Заслуженого тренера СРСР – 19% (направленість на себе), 19% (направленість на суспільство), 63% (направленість на справу);

– у Заслуженого тренера України – 11% (направленість на себе), 11% (направленість на суспільство), 78% (направленість на справу);

– у тренера-спеціаліста – 15% (направленість на себе), 26% (направленість на суспільство), 59% (направленість на справу).

Тобто, ці тренери більш за все віддані своїй справі, завжди зацікавлені у вирішенні своєї роботи як найкраще, по-справжньому захоплені своєю справою, орієнтуються на ділове співробітництво, можливість відстоювати свою думку в інтересах справи, що є корисним в досягненні загальної цілі.

Також ми дослідили стиль керівництва та управління тренерів збірної команди України та тренерів Херсону. Для опитування ми обрали чотирьох Заслужених тренерів України збірної команди України, а саме: Олена Олександрівна С. (стаж роботи 20 років, м. Дніпропетровськ); Діна Артурівна М. (стаж роботи 10 років, м. Дніпропетровськ); Миколай Анатолійович Д. (стаж роботи 30 років, м. Київ); Сергій Костянтинівич П. (стаж роботи 40 років, м. Київ). Та четверо Заслужених тренерів України з м. Херсон це: Валентин Васильович Н. (стаж роботи 33 роки); Миколай Семенович З. (стаж роботи 40 років); Олександр Миколайович Б. (стаж роботи 11 років); Олександр Миколайович М. (стаж роботи 5 років).

За результатами опитування було виявлено, що у всіх переважає демократичний (колегіальний) стиль керівництва, але у трьох тренерів Миколая Семеновича З., Сергія Костянтинівича П. та у Олени Олександрівни С. передбачає 30% авторитарного стилю керівництва.

Також ми провели анкетування по оцінці стилю комунікативної діяльності тренерів серед вихованців, які займаються академічним веслуванням під керівництвом своїх тренерів. Їм потрібно було дати оцінку поведінки свого тренера. Приймало участь 8 спортсменів з них 5 майстрів спорту міжнародного класу, 2 майстри спорту України, та 1 спортсмен кандидат в майстри спорту.

В результаті проведеного дослідження виявилось, що тренери м. Херсону Олександр Миколайович М. та Олександр Георгійович Б. виявилися найбільш доброзичливими, активними (прагнення бути завжди в спілкуванні, тримати своїх вихованців в тонусі, зацікавленість в житті спортсменів), високий рівень гнучкості (легко освоюють і вирішують виникаючі проблеми та конфлікти). Чого не скажеш про інших тренерів, в яких присутня жорсткість (не бачать виникаючих проблем).

Також провели анкетування щодо визначення оцінки рівня демократизації управління тренера. Оптимальний рівень – 9,10 балів, недопустимий рівень – 3,2,1,0 балів. В результаті виявилось: у Олександра Миколайовича М. (6.4), Валентина Васильовича Н. (8.3), Миколая Семеновича З. (6); Олександра Миколайовича Б.(6.6), Миколи Анатолійовича Д. (8), Олени Олександрівни С. (7.7), Діни Артурівни М. (7.2), та Сергія Костянтинівича П. (5.8).

Для визначення рівня тривожності була обрана група дівчат-веслувальниць різних за віком, званням та тренерами це: Олена Б. (25 років, Заслужений майстер спорту, тренер Раїса Василівна Р.), Ганна К. (28 років, майстер спорту міжнародного класу, тренер Володимир Михайлович М.), Євгенія Н. (21 рік, майстер спорту міжнародного класу, тренер Дмитро Анатолійович Р.), Наталія К. (21 рік, майстер спорту, тренер Олексій Анатолійович К.), Діана Д. (24 роки, майстер спорту, тренер Олексій Анатолійович К.). Дослідження складалось з двох етапів: на першому етапі ми провели опитування на виявлення реактивної (ситуативної) тривожності перед контрольним стартом на 2000 метрів та тривожність особистісної (у звичайній тренувальній день).

Значні відхилення від рівня помірної тривожності вимагають особливої уваги. За результатами дослідження виявилось, що у трьох спортсменок помірний рівень тривожності, це означає, що вони більш зібрані та сконцентровані, а ніж Євгенія Н. у якої високий рівень реактивної тривожності. Висока тривожність передбачає схильність до проявлення стану тривоги у людини в ситуаціях оцінки його компетентності. В цьому випадку потрібно знизити суб'єктивну значимість ситуації і задачі і перенести акцент на осмислення діяльності і формування почуття впевненості в успіху. У більшості спортсменок рівень реактивної тривожності знаходився в межах 30 балів, що свідчить про необхідність підвищення почуття відповідальності і уваги до мотивів діяльності. Але іноді сильно низька тривожність (за показниками опитування) є результатом активного витіснення особистістю високої тривоги з цілю показати себе "в кращому світлі".

Від стилю поведінки тренера залежить не тільки подальша зацікавленість спортсмена певним видом спорту, але й узгодженість з іншими членами команди, задоволеність собою, своїми досягненнями, рівнем спортивної майстерності, тренером. Результативність взаємодії багато в чому визначається міжособистісною компетентністю, що розглядається як одна з професійно значимих якостей тренера, що працює зі спортсменами, і яке характеризується як здатність людини успішно взаємодіяти з спортсменами-веслярами.

Важливим і значимим аспектом в роботі тренера, на нашу думку, є наявність вольової саморегуляції. Вольовий самоконтроль – міра оволодіння власною поведінкою в різних ситуаціях, здатність свідомо управляти своїми діями, станами і спонуканнями. Рівень розвитку вольового самоконтролю можна охарактеризувати за такими властивостями характеру як наполегливість і самовладання. Для дослідження рівня вольового самоконтролю тренерів-веслярів використовувався опитувальник А. Зверькова та С. Ейдмана. Мета обробки результатів – визначення величин індексів вольової саморегуляції за пунктами загальної шкали (В) і індексів по субшкалах "наполегливість" (Н) і "самовладання" (С).

Отже, за результатами опитування виявлено, що в цілому у всіх тренерів високі значення вольового самоконтролю по загальній шкалі (В), а саме 10-12 балів. Це свідчить про те, що вони – люди емоційно зрілі, активні, незалежні, самостійні. Це і не дивно, так як більшість тренерів мають педагогічний стаж не менше 20 років. Їх відрізняє спокій, упевненість в собі, стійкість намірів, реалістичність поглядів, розвинене почуття власного обов'язку. Як правило, вони добре рефлектують щодо особистих мотивів, планомірно реалізують виниклі наміри, уміють розподіляти зусилля і здатні контролювати свої вчинки, мають виражену соціально-позитивну спрямованість. У граничних випадках

у них можливе наростання внутрішньої напруженості, пов'язаної з прагненням проконтролювати кожен нюанс власної поведінки і тривогою з приводу щонайменшої його спонтанності.

Нами було проведено дослідження по спостереженню за поведінкою та діями тренерів, в якому брало участь четверо Заслужених тренерів України двоє з яких (Володимир Михайлович М. (30 років педагогічного стажу), Дмитро Анатолійович Р. (28 років педагогічного стажу), Олексій Анатолійович К. (8 років стажу) та Раїса Василівна Р. (40 років педагогічного стажу) всі вони займається групою дівчат-веслувальниць. У результаті цього дослідження було виявлено, що у всіх тренерів присутнє позитивне підкріплення своїх спортсменів, виправлення та корекція (вони доцільно показують своєму вихованцю, як правильно виправити помилку та, як не допустити більше цієї помилки, тут йдеться про конкретні вказівки та зауваження, орієнтуючих спортсмена на подальшу діяльність), також тренери дуже акцентують свою увагу на загально технічні вказівки та зауваження. І це є дуже потрібним в академічному веслуванні.

Всього 50% тренерів на помилки спортсменів реагують спокійно і доцільним зауваженням до спортсмена після допущеної їм помилки, запевняючи в тому, що все ще виправиться, але 50% тренерів-веслярів на помилковій дії спортсменом, роблять зауваження, спрямовані на підтримку порядку і дисципліни. Також спостерігалось у тренерів і несхвалення та покарання, але всього 25 % тренерів роблять конкретні зауваження в роздратованому або підвищеному тоні, це відзначається як корекція з покаранням. Та 75% підтримують порядок у тренуванні своїх вихованців та організацію діяльності, усі зауваження і вказівки, що стосуються черговості виконання діяльності, допустимих замінь, характеру роботи, розподілу функцій тощо. Тобто, йдеться про організаційні вказівки, які не спрямовані на те, щоб відразу змінити діяльність спортсменів.

Висновки. Аналіз діяльності тренерів показує, що їх педагогічна майстерність не можна визначити як якусь однозначну психолого-педагогічну якість або тільки як рівень розвитку педагогічних здібностей. Педагогічна майстерність – синтез наукових знань тренера, його організаційно-методичного мистецтва й особистий якостей – розуму, почуттів, волі, характеру, здібностей.

На основі проведених спостережень виявлено, що в діяльності тренерів-веслярів не у всіх присутні методичні та педагогічні навички в роботі зі спортсменами. Але, якщо окремо порівнювати тренерів між собою, беручи до уваги стаж роботи і вік, можна стверджувати, що чим більший стаж роботи тренера-весляра, тим він більш компетентний у своїй психолого-педагогічній роботі.

Саме ці тренери в психологічній підготовці своїх спортсменів велику увагу приділяли попередженню психічної перенапруженості напередодні майбутнього змагання. У деяких випадках питання пов'язані з майбутніми змаганнями розбирали з колективом і в особистій бесіді. Тренер прагнули допомогти спортсменові оцінити свої власні сили й сили супротивника. Одночасно, за необхідністю, тренери гнучко змінювали режим тренувань.

Перспективою подальших досліджень має бути використання та оцінка впливу на спортсменів-академістів методів психологічного навчання, що мають застосовуватися систематично тренером, за задалегідь розробленому плану.

Використані джерела

1. Волков И.П. Практикум по спортивной психологии. СПб.: Питер, 2002. – 288 с: ил.
2. Ильин Е.П. Психология спорта. – СПб.: Питер, 2010.-354с.
3. Коломейцев Ю. А. Взаимоотношения в спортивной команде. – М.: ФиС, 1987. – 180с.
4. Петровская Т. В. Мастерство спортивного педагога: Научно-методическое издание. – К.: "ЧПП", 2004. – 104 с.
5. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. К.: Олимпийская литература, 1997. – 583 с.
6. Родионов А.В. Психология физического воспитания и спорта: Учебник для вузов. – М.: Академический Проект; Фонд "Мир", 2004. – 576 с.

Edelev A., Shalar O., Verkhoglyad D.

THE INFLUENCE OF THE AUTHORITY OF THE COACH ON THE SPORTS ACTIVITIES ROWERS-ACADEMICS

Research on the evaluation of psycho-pedagogical competence of coaches and rowers, pedagogical communication with athletes and the influence of the authority of the coach on the sports activities athletes academics. The study involved four coaches in rowing from Kherson and four coaches of the national team of Ukraine, which were different in age, qualification and work experience and a group of athletes, academics masters of sports and masters of international class, which are under their supervision. It is established that the coaches are more than just a dedicated, always interested in solving their work as best as possible, truly passionate, focus on business cooperation, the opportunity to defend their opinion in favor of business interests. Discovered that some of the Kherson trainers a common shortcoming in their teaching and training activities is to stop self-development that significantly affects the results of the athletes.

Key words: *authority, sporting activities, rowers rowing, leadership style, strong-willed self-control.*

Стаття надійшла до редакції 06.09.2014 р.